

10. Tilsiktede hendelser

- > Scenario: PLIVO i utdanningsinstitusjon
- > Vold fra alvorlig psykisk syke

Innledning

Ifølge Norsk Standard (NS 5830:2012)¹⁰² er en tilsiktet uønsket handling, en hendelse som forårsakes av en aktør som handler med hensikt. Aktørens hensikt kan være ondskap i form av å skade, spre frykt eller å fremme egne interesser. Risiko knyttet til tilsiktede uønskede handlinger kan endre seg fra år til år, avhengig av trusselvurderinger som gjøres. Trusselvurderinger gir en indikasjon på muligheten for at hendelsen kan inntreffe.

Nasjonale myndigheter gir årlig ut ulike trusselvurderinger som gjør rede for risikoen knyttet til ulike former for tilsiktede hendelser. Politiets sikkerhetstjeneste (PST), Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarets etterretningstjeneste (E-tjenesten) er blant aktørene som utarbeider slike trusselvurderinger. I nyere tid har også NRK og Politiet publisert årlige trusselvurderinger.

Hendelser og årsaker

Trusselaktørene deles i følgende grupper:

- Trussel fra høyreekstremister
- Trussel fra ekstreme islamister
- Trussel fra personer med antistatlig overbevisning
- Trussel fra venstreekstremister
- Trussel fra aktivister knyttet til klima, miljø- og naturvern

I tillegg har vi handlinger som ligger innenfor kriminelle handlinger og som ikke nødvendigvis utføres av gruppene ovenfor.

Høyreekstreme miljøer

Høyreekstrem ideologi forenes i ideen om en etnisk nasjonalisme. Stat og folk skal være en enhet, basert på ideen om en felles «rase» eller kulturelle kjennetegn. Grupper som ikke tilhører dette fellesskapet, anses å være en trussel. Videre er høyreekstremister

¹⁰² Standard Norge, [Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger](#)

antidemokratiske og ser på grupper av mennesker som grunnleggende forskjellige og av ulik verdi. Konspirasjonsteorier er også sentrale hos høyreekstremister.

Majoriteten av de som radikaliseres på digitale fora, forventes å være unge voksne og mindreårige. PST erfarer at flere av disse sliter med ensomhet og psykiske utfordringer. Fellesskapsfølelsen som oppnås i de digitale arenaene, er ofte en sentral medvirkende årsak til at deltakerne forblir aktive i slike nettverk.

Økonomisk nedgang og en eventuell økning i arbeidsledighet kan gi rom for økt radikalisering og rekruttering til høyreekstremer bevegelser. Med økt arbeidsledighet kan også negative holdninger til innvandring igjen bli en sentral driver for høyreekstremisme.¹⁰³

Ekstreme islamister

Terrortrusselen kommer først og fremst fra personer som er inspirert av ideologien og budskapet til terrororganisasjonene ISIL og al-Qaida. Disse kan motiveres til handling av ytringer eller gjerninger som oppleves som krenkelser eller undertrykkelse av muslimer og religionen islam.

Mye av dagens radikalisering forventes å skje via krypterte digitale plattformer og er utfordrende å avdekke.

Avvergede angrep i Vesten viser at svært mange potensielle terrorister ønsker å ta i bruk skytevåpen og/eller eksplosiver, men at de ofte ender opp med å bruke angrepsmidler som er lettere tilgjengelig for dem.

Trussel fra personer med antistatlig overbevisning

Det er en generell høy tillit til myndighetene i Norge, noe som gjør at antistatlig tankegods har et begrenset potensial for vekst sammenlignet med flere andre land.

Etter Covid-19 har det vært en nedgang i antistatlige voldshendelser i Europa. Fremtidige hendelser som underbygger antistatlige konspiratoriske ideer, kan utføre til en økning i trusselen.

¹⁰³ Etterretningstjenesten. [Fokus 2023](#).

Venstreekstreme miljøer

Venstreekstremisme er et marginalt fenomen i Norge og miljøene er små. Bekjempelsen av høyreekstremisme er den mest samlende saken for miljøene i Norge.

Aktivister knyttet til klima, miljø- og naturvern

Klima, miljø- og naturvern engasjerer mange både i Norge og internasjonalt, av disse har særlig klimautfordringene et potensial til å radikalisere.

De fleste som engasjerer seg i Norge, gjør dette med lovlige virkemidler, for eksempel i form av demonstrasjoner og markeringer.

Kriminelle handlinger

Handlinger som ikke nødvendigvis omfattes av terrorbegrepet, handler ofte om kriminalitet begått i affekt eller rus, og i noen tilfeller handlinger utført av utilregnelige personer med alvorlige psykiske problemer. Det kan også handle om alvorlig organisert kriminalitet, direkte angrep på mennesker slik som PLIVO (pågående livstruende vold), alvorlige trusler mot myndighetspersoner eller utsatte grupper, samt kidnapping og kapring.

Roller og ansvar

Politiet har ansvaret for den akutte håndteringen av denne type hendelser sammen med de øvrige nødetatene helse og brann. Nødetatene er pålagt regelmessig å øve nasjonal prosedyre ved PLIVO.¹⁰⁴

Avhengig av hendelsens omfang vil forsterkningsressursene som Sivilforsvaret og frivillige organisasjoner bli aktivisert for å bistå i håndteringen når gjerningsperson (-ene) er nøytralisert.

¹⁰⁴ Prosedyre ved pågående livstruende vold, fastsatt av Helsedirektoratet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og Politidirektoratet 1.oktober 2019. Unntatt offentlighet

Alle hendelser skjer i en kommune og den berørte kommunen vil få oppfølgingsoppgaver for de involverte, både de som er direkte berørt av hendelsen, men også de som er noe mer perifere som f.eks. evakuerte og pårørende. Dette kan være ressurskrevende oppgaver som krever spesialkompetanse over lang tid.

Ved behov vil statsforvalteren samordningsrolle tre i kraft ved denne type hendelser.

Sårbarhet

Terror - sabotasje

Tilsiktet uønsket handlinger mot spesifikke objekt, eksempelvis trafikknutepunkt, folkeansamling, kraftforsyning, tele- og kommunikasjon, vannforsyning, sykehus, flyplasser og kommandosentraler kan få store konsekvenser for samfunnets funksjonsevne. Denne type handlinger blir ofte rettet mot installasjoner med stort skadepotensial, eller der angrepet vekker stor oppmerksomhet.

I Agder har vi flere industrianlegg, installasjoner og infrastruktur som kan være aktuelle mål. FylkesROS for Agder er ment å være et åpent dokument som skal være lett tilgjengelig. Det er derfor ikke ønskelig å gå nærmere inn på hvilke objekt som er regnes som samfunnskritiske og som kan være mulige objekter for sabotasje.

Eiere og operatører av utsatte objekt, har en selvstendig interesse og plikt til å forebygge sabotasje som kan ramme virksomheten. De skal iverksette tiltak som reduserer konsekvensen av mulige angrep. Nasjonale myndigheter har oversikt over aktuelle mål, samtidig som statsforvalteren skal ha oversikt på regionalt nivå i tett samarbeid med Politiet og Forsvaret.

Risikovurdering

På nasjonalt nivå er det etablert et utstrakt samarbeid mellom PST, NSM, E-tjenesten og andre aktører som følger situasjonen tett, også i det «digitale rom», for å møte trusler, samt avdekke og avverge forsøk på illegal virksomhet innenfor dette feltet. Situasjonen kan endres raskt og trusselvurderinger oppdateres fortløpende.

Det er også utarbeidet en veileder i terrorsikring, utgitt av NSM, POD og PST¹⁰⁵.

Regionalt er det avgjørende at det er etablert et godt samarbeid og nødvendig utveksling av informasjon mellom Politi, HV, statsforvalteren og aktuelle medlemmer i Fylkesberedskapsrådet.

Mulige risikoreduserende tiltak statlig/regionalt nivå:

- Øke den generelle bevisstheten rundt sikkerhet i organisasjonen.
- Samordne tiltak i sivil beredskapsplanverk (SBS) mellom HV, Politi og statsforvalteren.
- Aktuelle aktører må øve på å forberede eller sette i verk tiltak fra det nasjonale beredskapssystemet.
- Statsforvalteren sitt graderte samband må være operativt til enhver tid.
- Etablere, øve og vedlikeholde alternative kommunikasjonsplattformer internt og eksternt.
- Risikovurderinger av kritisk infrastruktur og -funksjoner må omfatte tilsiktede handlinger.
- Bedrifter må bli mer bevisst på hvilken informasjon de legger ut på nettsider og i annet informasjonsmateriell. Sårbarhet i forhold til spionasje og angrep må vurderes opp mot behov for offentlighet og reklame.
- Åpen informasjon om trusler og nasjonalt trusselnivå må være tilgjengelig for kommunene.
- Medlemmene i Fylkesberedskapsrådet må være sikkerhetsklarert.
- Statsforvalteren skal delta på møter med politi og HV ved utpeking av skjermingsverdige objekter.

Mulige risikoreduserende tiltak på kommunalt nivå:

¹⁰⁵ Terrorsikring (NSM, POD og PST). [En veiledning i sikrings- og beredskapstiltak mot tilsiktede hendelser \(2015\)](#)

- Øke den generelle bevisstheten rundt sikkerhet i organisasjonen.
- Utarbeide ROS analyser.
- Etablere prosedyrer ved større arrangementer.
- Utarbeide/oppdatere relevant planverk.
- Etablere og øve liaisonfunksjon til aktuelle etater/organisasjoner.
- Gjennomføre øvelser med relevant scenario.
- Evaluere hendelser og øvelser, identifisere læringspunkter og innarbeide disse i planverket.
- Etablere, øve og vedlikeholde alternative kommunikasjonsplattformer internt og eksternt.
- Kommunene må vurdere nødvendigheten/behovet for å sikkerhetsklarere medarbeidere (minimum ordfører, kommunedirektør og beredskapskoordinator).

Scenario: PLIVO i utdanningsinstitusjon

Omkring klokken 11 om formiddagen 3. mai kommer det en person inn i kantinen på en videregående skole i Agder. Totalt sett er det ca. 650 personer til stede i og rundt skolen. Det er samlet flere hundre elever i og rundt kantineområdet, rundt hundre elever ute og 150 ansatte fordelt ute og i ulike rom på skolen. Gjerningspersonen går til angrep med skytevåpen. Flere ansatte og elever får raskt ringt politiet. Det meldes til politiet at gjerningspersonen også har kniv. Hendelsen sendes direkte på sosiale medier av gjerningspersonen, og nødetatene mottar stor telefonisk pågang fra elever, ansatte, pårørende og media.

Hendelser og årsaker

En PLIVO-hendelse er en pågående situasjon hvor en eller flere gjerningspersoner utøver, eller er i ferd med å utøve, livstruende vold mot flere uskyldige personer.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Definisjonen er hentet fra Nasjonal prosedyre for nødetatenes samvirke ved pågående livstruende vold – PLIVO.

Fra tidligere hendelser ser vi at bakgrunnen for hendelsen er sammensatt. De mest sentrale årsakene er knyttet til psykisk uhelse, utenforskap, (selv)radikalisering¹⁰⁷, mobbing, hevn og inspirasjon fra andre hendelser.

I 2015 ble det skrevet en delrapport til nasjonalt risikobilde. Denne rapporten har tittel Risikoanalyse av skoleskyting i Nordland.¹⁰⁸ Her er alle forhold knyttet til scenarioet beskrevet. Vi legger denne til grunn for scenariobeskrivelsen og gjør rede for lokale forhold på Agder som er vesentlige for scenarioet.

Informasjonsarbeid - system og organisering av info/kommunikasjon

Bli kjent med skolens tekniske løsninger/bygninger/område

- Varslingsmuligheter
- Rømningsveier
- Sikre områder/rom som kan barrikaderes
- Merking av skolens innganger, dører og etasjer
- Glassrom og usikre områder – umiddelbar evakuering
- Elevsamleplass i trygg avstand fra skolen
- Rutine for hvordan elever skal melde fra når de har kommet seg hjem/i sikkerhet.

Oppdage og følge opp elever i faresonen

- Involvering og bevisstgjøring av elevråd, bekymringssamtaler, mobbeprosjekt, oppfølging av enkeltsaker gjennom tverrfaglig samarbeid som SLT eller annet.

Opplæring og øvelser

- Gjennom opplæring, momenttrening og øvelse skal ansatte og vikarer øve ut fra egen arbeidssituasjon for å kunne sette seg inn i skolens planverk. Elever skal ikke øves i en slik hendelse. Dette er fordi en mulig gjerningsperson kan finnes i elevmassen, at det kan inspirere til å utføre lignende handlinger og for å unngå (re)traumatisering av enkelte elever.
- Mentale forberedelser gjennom f.eks. planprosess og øvelser.
- Førstehjelpskurs.
- Informere elever og foresatte om at skolen har planverk for slike hendelser, men ikke gjøre innholdet kjent.

Erfaringslæring og ny kunnskap

¹⁰⁷ Plattform, [Hva er radikalisering?](#) FN-sambandet, [Ekstremisme og terrorisme](#)

¹⁰⁸ DSB, Risikoanalyse av skoleskyting i Nordland

- Etter trening, øvelser og reelle hendelser må planverk endres til best praksis. Øvelse/hendelse evalueres gjennom å dele erfaring og gjennom det få ny kunnskap.

Roller og ansvar

I etterkant av 22. juli 2011 og flere skoleskytinger i Finland, Tyskland og USA de siste årene, er det utarbeidet en nasjonal prosedyre for nødetatenes samvirke ved pågående livstruende vold.¹⁰⁹ Vi legger denne til grunn for nødetatenes virkeområder og ansvar.

Fylkeskommunen

Fylkeskommunen som skoleeier og rektor som virksomhetsleder vil være ansvarlig for forebyggende arbeid og øvelser.

Dette er i tråd med forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger m.v § 14.¹¹⁰ I en presisering av forskriften finner vi:

” Virksomheten skal ha planer og rutiner for å forebygge og håndtere skader, ulykker, overgrep og andre alvorlige hendelser. Rutinene skal være kjent for virksomhetens ansatte, barn og elever. Virksomheten skal ha førstehjelpsutstyr og annet sikkerhetsutstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner. Utstyret skal være forsvarlig plassert.”

Skoleeier og rektor vil også være ansvarlige for å sikre elevenes rett til opplæring for tiden etter hendelsen.

Kommune

Kommunen der skolen ligger (vertskommune) er ansvarlige for å føre tilsyn med hvordan virksomhetene etterlever forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler. Dette med hjemmel i folkehelseloven § 9.¹¹¹ Kommunens tilsynsoppgave

¹⁰⁹ Helsedirektoratet, [Nasjonal prosedyre for nødetatenes samvirke ved pågående livstruende vold \(PLIVO\)](#)

¹¹⁰ [Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger](#)

¹¹¹ [Lov om folkehelsearbeid \(folkehelseloven\)](#)

omfatter også tilsyn med virksomhetenes risikovurdering og eventuelle beredskapsplaner.

I etterkant av hendelsen vil bostedskommune og vertskommune være ansvarlige for oppfølging av nødvendig helsehjelp.

Nødetater

Politi: Politiet er ansvarlig for å erklære dette som en PLIVO-hendelse og orientere de andre etatene om dette. Politiet vil ta ledelsen på åstedet og være ansvarlig talsperson.

Brann: *Brann og Helse iverksetter tiltak i henhold til gjeldende PLIVO-rutiner.*

Ambulanse/helse: Sørlandet sykehus har ansvar for å etablere innsatsleder helse. Vedkommende leder helsetjenestens innsats på skadestedet.

Helsetjenesten vil fokusere på egensikkerhet, triage¹¹² av pasienter i henhold til gjeldende veiledere, stabiliserende behandlingstiltak og transport til riktig omsorgsnivå (lokalsykehus, akuttisykehus, traumesenter og legevakt). Videretransporter til sykehus med regional traumefunksjon.

Statsforvalterens rolle

Utdanningsseksjonen hos Statsforvalteren vil i en slik situasjon påse at elevene er ivaretatt og gis forsvarlig opplæring så snart som mulig etter hendelsen. I første omgang vil dette skje i tråd med praksis for andre hendelser som berører elevenes tilgang til skole, som nedstenging grunnet pandemi eller streik. I denne rollen vil vi etterspørre en kort rapport over hvor mange elever som står uten opplæringstilbud. Dette vil ha et særlig fokus på sårbare grupper. Statsforvalteren kan også føre tilsyn med at elevene gis opplæringen de har rett på etter opplæringsloven.

¹¹² Triage er sortering av pasienter etter skadegrad i forbindelse med ulykker hvor mange er skadde.

Sårbarhet

Fra skoleåret 2021/22 er det totalt 26 videregående skoler i Agder. Agder fylkeskommune er skoleeier for 18 av disse skolene.¹¹³ Elevtallet i videregående skoler varierer fra 30 til 1534 elever for skoleåret 22/23.¹¹⁴ Elevene er i hovedsak i aldersgruppen 16-19 år, og hver skole kan ha elever fra flere kommuner.

Kriseledelse

PLIVO er noe politiet øver på årlig, sammen med både brann og helse. Det er også laget egne nasjonale prosedyrer som skal sikre raskest mulig håndtering av hendelsen. Dette innbefatter alt fra varsling, utrykning, oppdragsløsning og samarbeid mellom nødetatene, samt til opplæring og øving.

Et slik scenario vil utfordre nødetatene både når det gjelder tilgjengelige ressurser og responstid. Gjennom øvelse bør de ulike enheten gjøre målinger av responstid. Se også politiets egne krav og resultater i egen rapport fra 2021.¹¹⁵

Usikkerhet

Konsekvensutredning og sannsynlighet er basert på analyser av dagens trusselbilde, aktuelle hendelser og nasjonale vurderinger. Det er flere av konsekvensene det er knyttet usikkerhet til, men det er konsekvenser vi finner det sannsynlig vil inntreffe ved en PLIVO-hendelse.

Konsekvenser

Liv og helse

Omfanget skadde og døde vurderes som høy. Dette gjør at behov for helsehjelp vil overstige den daglige kapasiteten. Det vil være behov for å innkalle ekstra personell for alle akuttoppdrag. Under hendelsen vil dette gjelde førstehjelp, transport av skadde og

¹¹³ Agder Fylkeskommune, [Videregående skoler i Agder](#)

¹¹⁴ Utdanningsdirektoratet, [Elevtall i videregående skole – fylker og skoler](#)

¹¹⁵ Politiet, [Responstid](#)

behandling av traumeskader. Sørlandet sykehus vil i en kort periode måtte forvente å utsette planlagte aktiviteter og frigjøre plass til å motta et høyt antall skadde. Det vil være aktuelt å samarbeide med nødvendige instanser både i og utenfor eget fylke.

Under og i etterkant av hendelsen vil det være et stort behov for helsehjelp og psykososial støtte for både berørte og pårørende. Kommunen har primæransvaret for dette, men vil trenge samarbeid med fylkeskommunen som skoleeier og spesialisthelsetjeneste.

Samfunnsstabilitet

Hendelsen vil berøre flere av kjennetegnene for sosiale og psykologiske reaksjoner beskrevet av DSB i deres metodeveileder for risikoanalyse på samfunnsnivå.¹¹⁶ Vi vurderer at konsekvensene vil forsterke seg jo mer relevant kjennetegnet vil oppleves.

- Ukjent hendelse: Hendelsen, årsaken til den eller konsekvensene av den er ukjent i den forstand at den ikke er erfart tidligere, eller man ikke har trodd den kunne inntreffe i Norge.
- Hendelsen rammer sårbare grupper spesielt: Hendelsen rammer i vesentlig grad grupper som samfunnet har et særlig ansvar for å beskytte.
- Tilsiktet hendelse: Hendelsen er en handling planlagt og gjennomført av en person, en gruppe personer eller en stat, der den primære hensikten er å ta hevn, uttrykke hat, skape frykt og/eller legge press på myndighetene.
- Manglende mulighet til å unnsnippe: Hendelsen er av en slik art at de berørte ikke kan flykte fra den eller beskytte seg mot konsekvensene av den. De berørte kan ikke påvirke hendelsesforløpet.
- Forventningsbrudd: Det dannes (med rette eller ikke) et inntrykk av at hendelsen eller følgene av den helt eller delvis kunne vært avverget med bedre forebygging og/eller beredskap fra myndighetenes side.

Opplæring

I tiden etter hendelsen vil det være en periode der skolen er et åsted. Den vil dermed være stengt for undervisning, og fylkeskommunen må finne andre egnede måter for å gi elevene opplæring. Dette kan være gjennom digitale løsninger, midlertidige lokaler

¹¹⁶ DSB, [Risikoanalyse på samfunnsnivå](#)

eller flytting til andre skoler. Flere elever vil etter stor sannsynlighet også bli hjemme de nærmeste dagene etter hendelsen grunnet frykt for gjentakelse.

Økonomi

De økonomiske konsekvensene vil gjelde oppfølging av berørte av hendelsen, eventuell leie av andre lokaler for opplæring og ombygging eller renovering av skolen.

Mulige risikoreducerende tiltak

I fylkeskommunen er det laget et sett med retningslinjer som gjelder hele utdanningsområdet. Disse tar blant annet for seg mål for skolemiljøarbeidet, og er egentlig en presisering av Opplæringslovens § 9a. Det er også rutiner for oppfølging ved brudd. Retningslinjene er tilgjengelig for de ansatte på skolene og skal være kjent.

Skolene har egne ansatte som jobber forebyggende. Antall og stillingsdel varierer.

PPT-tjenesten er en del av det forebyggende arbeidet og en del av arbeidet med psykisk helse på individuelt og gruppenivå.

Fylkeskommunen har også ombudstjenester som kan bistå brukerne.

Retningslinjer for håndtering av brudd på elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø

- Mål for skolemiljøarbeidet
- Forebyggende arbeid
- Inkluderende praksis
- Aktivitetsplikt med delpliktene følge med, gripe inn, varsle, undersøke og sette inn tiltak
- Rutiner og internkontroll
- Evaluering på system- og individnivå
- Statsforvalteren som håndhevingsinstans
- Flerfaglig samarbeid rundt elevene både internt i kommunene og med andre offentlige instanser
- Ulike kommunale ressurser som bistår i det psykososiale arbeidet
- Skole-hjem samarbeid
- Rutiner ved bekymringsfullt skolefravær

Oppvekstombudet

Oppvekstombudet skal bidra til at barn og unge i Agder skal få oppleve en trygg, inkluderende og meningsfull oppvekst i barnehage, grunnskole, videregående opplæring og i sin fritid. En god oppvekst handler også om at ingen barn skal oppleve krenkelser som mobbing, diskriminering eller rasisme.

Beredskap ved skolene

Beredskapsplaner, tiltakskort og øvelser.

Vold begått av personer med alvorlig psykisk lidelse

Hendelser og årsaker

Det finnes flere eksempler i Norge i nyere tid på alvorlig vold og drap begått av personer med alvorlig eller antatt alvorlig psykisk lidelse, eksempelvis i Kongsberg, Otta og Oslo. Dette temaet legges til kapittelet om tilsiktede hendelser, selv om voldshendelsene i seg selv ikke defineres som «tilsiktede».

De siste årene har det vært en økning i antallet bekymringer politiet har mottatt knyttet til personer med psykiske lidelser.¹¹⁷

Nasjonal drapsoversikt viser at i perioden 2011-2021 ble ca. 22% av domfelte i drapssaker vurdert som ikke tilregnelig etter straffeloven § 20.¹¹⁸ Det vil si ca. seks personer årlig.¹¹⁹

Antallet personer med alvorlig psykiske lidelser som begår drap og grov vold er en meget liten gruppe sett opp imot antallet personer med alvorlig psykisk lidelse i Norge. Eksempelvis er det stabilt ca. 10 000 personer som behandles for schizofreni i Norge.¹²⁰

¹¹⁷ Kripos, [Politiets trusselvurdering 2023](#)

¹¹⁸ Lovdata: [Straffeloven § 20](#)

¹¹⁹ Kripos: [Nasjonal drapsoversikt 2021](#)

¹²⁰ NHI: [Schizofreni, en oversikt](#)

Det er krevende å predikere fremtidig voldsatferd på individnivå. Imidlertid er det av stor betydning å gjennomføre systematiske kartlegginger av voldsrisiko for å identifisere og påvirke risikofaktorer, ikke for å kunne forutsi enkelthendelser.

Verktøy som brukes i voldsrisikovurderinger baserer seg i hovedsak på å kartlegge ulike forhold på tre akser:

1. Historisk ledd, hvor en kartlegger om pasienten tidligere har utøvd vold, annen antisosial atferd, traumatiske opplevelser, rusmiddelbruk mv.
2. Klinisk ledd, hvor en kartlegger pasientens innsikt i egen sykdom eller atferd, ev. voldsforestillinger, ustabilitet, respons på behandling og oppfølging mv.
3. Risikohåndteringsledd, hvor en kartlegger fremtidige problemer knyttet til pasientens boforhold og omgivelser, tilgang til personlig støtte, stress og mestring mv.

En høy score på disse faktorene gir en forhøyet risiko for vold, samtidig vil en lav score ikke kunne predikere at det på individnivå ikke er risiko for utøvelse av alvorlig vold. Alvorlig psykisk lidelse kombinert med tidligere voldsatferd og rusmiddelmissbruk er sterke prediktorer for risiko for voldsutøvelse.

Det finnes også verktøy som er utviklet for å identifisere personer med forhøyet voldsrisiko, basert på tilstedeværelse av varselsignal for vold. Eksempel på et slikt verktøy er Voldsrisiko-triage, beskrevet [her](#) av tidligere Søgne kommune og Agder politidistrikt (Hart, Watt, Rypdal og Hoff).¹²¹ Varselsignalene gjenspeiler Helsedirektoratets faglige råd for voldsrisikovurdering ved alvorlig psykisk lidelse.¹²²

I 2002 ble særreaksjonen dom på overføring til tvungent psykisk helsevern innført ved lovendring. Det har vært en årlig økning av personer som blir dømt i Norge etter dette.¹²³ Enten gjennomføres dommen i døgnavdeling eller i kommunene, sistnevnte under tvungent psykisk helsevern uten døgn (TUD). Blant pasienter som er dømt til tvungent psykisk helsevern vil det ofte bli vurdert at det foreligger en forhøyet risiko for alvorlig voldsutøvelse. Vilåret for å bli dømt til tvungent psykisk helsevern er at det er begått eller forsøkt begått en alvorlig straffbar handling og at lovbrøyer ikke er

¹²¹ Søgne kommune og Agder politidistrikt, [Handlingsplan - forebygging av alvorlig vold blant barn og unge. Søgne kommune](#). Ukjent dato.

¹²² Helsedirektoratet, [Voldsrisikoutredning ved alvorlig psykisk lidelse](#).

¹²³ [Nasjonal koordineringsenhet for dom til tvungent psykisk helsevern - Oslo universitetssykehus \(oslo-universitetssykehus.no\)](#)

strafferettslig ansvarlig. Det er videre et vilkår at det foreligger en gjentakelsesfare. Ved vurderingen av gjentakelsesfaren skal det legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbryterens øvrige adferd, sykdomshistorie, aktuelle psykiske tilstand og forhold til rusmidler. Det er videre utarbeidet særregler for utveksling av informasjon mellom faglig ansvarlig, påtalemyndighet, retten og fornærmede og etterlatte.

Roller og ansvar

Helsetjenesten er ansvarlig for å gi øyeblikkelig og nødvendig helsehjelp til personer med psykiske lidelser, herunder at tjenestene skal være tilgjengelige.

Spesialisthelsetjenesten har hovedansvaret for alle personer under tvungent psykisk helsevern. For personer som er dømt til tvungent psykisk helsevern ligger hovedansvaret hos faglig ansvarlig i spesialisthelsetjenesten, et ansvar som innbefatter både behandling og ivaretagelse av samfunnsvernet. Ansvaret til faglig ansvarlig gjelder uavhengig av om pasienten er innlagt i institusjon i spesialisthelsetjenesten eller bor i sin hjemkommune.

Politiet har også et ansvar for samfunnsvernet, herunder identifisere, vurdere og håndtere voldsrisiko som kan skje i samfunnet.¹²⁴ Politiet plikter å hjelpe eller sørge for at personer de kommer i kontakt med som ikke kan ivareta seg selv, eller som blir ivaretatt av andre, får hjelp.¹²⁵

Helsedirektoratet og Politidirektoratet publiserte i 2012 rundskrivet «Helsetjenestens og politiets ansvar for psykisk syke – oppgaver og samarbeid».¹²⁶ I rundskrivet står det:

Helsedirektoratet og Politidirektoratet anbefaler at det etableres lokale samarbeidsrutiner mellom helsetjeneste og politi, eller at eksisterende samarbeid styrkes, slik at innholdet i dette rundskrivet ivaretas. Rutinene bør omfatte regelmessige møter for utveksling av informasjon, avtale om hvem som bør kontaktes i ulike situasjoner, rutiner for samarbeid med media ved ulike hendelser og lignende.

¹²⁴ [Politiloven §§ 1 og 2](#), [Straffeloven § 196](#)

¹²⁵ Helsedirektoratet, [Helsetjenestens og politiets ansvar for psykisk syke – Oppgaver og samarbeid](#). Sist oppdatert 3. juli 2023.

¹²⁶ Ibid.

Dette rundskrivet ble sist faglig oppdatert i juli 2023. I det reviderte rundskrivet tydeliggjøres viktigheten av at det etableres lokale samarbeidsavtaler mellom helsetjenesten og politi. Videre beskrives hjemler og mulighetsrom for informasjonsuthenting mellom helsetjenesten og politiet på en tydeligere måte. Endelig vises det til politiets rett til å begjære tvungent psykisk helsevern.

Videre har Helsedirektoratet i september 2022 publisert «Oppfølging av personer dømt til psykisk helsevern».¹²⁷ I dette står dette om informasjonsutveksling:

Faglig ansvarlig må sikre at all nødvendig informasjon som er relevant for behandling og samfunnsvern blir formidlet videre ved overføring av pasienten mellom psykisk helseverninstitusjoner og ved overføring av pasient til tvang uten døgnopphold (TUD). Informasjon må gis til ny faglig ansvarlig, til helsepersonell som skal yte helsehjelp både i institusjon og i kommunen og til lokalt politi. Hjemmel for å gi relevante helseopplysninger til helsepersonell er helsepersonelloven § 25 og 45. Det er en forutsetning at ikke pasienten motsetter seg dette (...) Dersom vedkommende likevel motsetter seg, kan unntaket fra taushetsplikten i helsepersonelloven § 23 nr. 4 gi hjemmel for å dele opplysninger. Denne bestemmelsen er også aktuell for å formidle opplysninger til politiet.

Hensynet til samfunnsvernet slår tungt inn i tilfeller hvor en pasient dømt til tvungent psykisk helsevern overføres til TUD. Svikt i oppfølging og behandling av pasienter med alvorlig psykisk lidelse og økt voldsrisiko kan få alvorlige konsekvenser, både for personen selv og for andre.¹²⁸

Informasjonsutveksling mellom faglig ansvarlig på sykehus, kommune og politi er derfor av stor viktighet i slike tilfeller, men også i tilfeller som dreier seg om personer med alvorlig psykisk lidelse som ikke er på dom, men under tvungent psykisk helsevern jf. psykisk helsevernloven kapittel 3.

Sårbarhet

¹²⁷ Helsedirektoratet, [Oppfølging av personer dømt til tvungent psykisk helsevern](#)

¹²⁸ Helsetilsynet, [Svikt i behandlingen og oppfølgingen av pasient under gjennomføring av dom for tvungent psykisk helsevern ved XXXX HF](#)

Enkeltkommuner i Agder har en stor andel personer dømt til tvungent psykisk helsevern sett ut ifra befolkningstallet.¹²⁹

Sørlandet Sykehus (SSHF) hadde i 2021 nest høyest antall personer under gjennomføring av tidsubestemt dom til tvungent psykisk helsevern¹³⁰ i Helse Sør-Øst, fordelt på helseforetak.

Antall døgnplasser i psykiatrien har blitt bygget ned over tid, og antall polikliniske konsultasjoner har økt.¹³¹ Antall sengedøgn er redusert fra 1,8 millioner i 2002 til 0,8 millioner i 2020.¹³² Endringene i lov om psykisk helsevern fra 2017 førte til at samtykkekompetanse ble innført som vilkår. Imidlertid er det stadig mulig å etablere tvungent psykisk helsevern for pasienter som oppfyller farevilkåret selv om de samtidig vurderes å være samtykkekompetente.

Det eksisterer per i dag ikke noen overordnede samarbeidsarenaer mellom SSHF, kommuner og politi i Agder tilknyttet voldspotensiale hos alvorlig psykisk syke, utenom på individnivå.

Det foreligger heller ingen lokale samarbeidsrutiner mellom helsetjeneste og politi, hvor helsetjenesten inkluderer både primær- og spesialisthelsetjenestenivået.

Eventuelle tverretatlige møter utløses av enkelthendelser, og ikke faglig bekymring for at en person utgjør alvorlig og nær fremtidig fare for andre menneskers helse og liv.

Det foreligger ikke systematikk for deling av informasjon mellom politi, SSHF og kommunene om tidligere voldshistorikk i forebyggende øyemed. Den fragmenterte informasjonen medfører at ingen aktør sitter med det fulle bildet. Faglig er det også svært utfordrende å vurdere om en person kan være til fare for andre, spesielt dersom personene ikke har kjent voldshistorikk.¹³³

Konsekvenser

¹²⁹ Venneslatidene, [Mener dagens lowerk rundt psykisk helsevern ikke er godt nok.](#) (29.09.2022)

¹³⁰ Oslo Universitetssykehus: [Nasjonal koordineringsenhet for dom til tvungent psykisk helsevern](#)

¹³¹ Legeforeningen, [Straffbare handlinger og psykisk sykdom](#) (21.10.2014)

¹³² Aftenposten, [Norsk psykiatri: Én graf peker bratt opp. Én peker bratt ned.](#) (09.05.2022)

¹³³ Helsedirektoratet, [Voldsrisikoutredning ved alvorlig psykisk lidelse](#) (sist faglig oppdatert 25.04.2018)

Liv og helse

Det vurderes at det er potensiale for at flere mennesker blir drept eller alvorlig skadet. Tidligere hendelser viser at det benyttes ulike typer våpen, og det vil kunne påvirke konsekvensene for liv og helse. Konsekvensene for liv og helse ansees som moderat. Det vurderes som stor usikkerhet tilknyttet konsekvenser for liv og helse.

Samfunnsstabilitet

Alvorlige voldshendelser hvor mennesker med alvorlig psykiske lidelser er involvert får stor mediedekning. Det vil foreligge et forventningsbrudd ved at aktuelle personer er underlagt tvungent psykisk helsevern, med eller uten dom. Det foreligger en økt risiko for vold i nære relasjoner, men hendelser som Kongsbergsaken viser at hendelser også kan ramme tilfeldig. Konsekvensene for samfunnsstabilitet vurderes til moderat.

Usikkerhet

Det foretas ikke sannsynlighetsvurdering for tilsiktede hendelser i ROS-Agder, da forutsetningene for slike hendelser raskt kan endres. Imidlertid viser politiets trusselvurdering for 2022 at det er sannsynlig at vold fra personer med alvorlig psykisk sykdom vil øke i fremtiden. Videre er det svært sannsynlig at enkelthendelser kommer til å resultere i at liv går tapt.¹³⁴

Det vil som nevnt være vanskelig å predikere at grov vold eller drap blir begått av personer med alvorlig psykisk lidelse basert på direkte årsaker. Videre utgjør personer med uoppdaget alvorlige psykiske lidelser også et usikkerhetsmoment.

Usikkerheten vurderes til høy.

Mulige risikoreduserende tiltak

- Utarbeidelse av samarbeidsrutiner mellom politi*, SSHF og kommunene på Agder.

¹³⁴ POD, [Politiets trusselvurdering 2022](#)

- Regelmessige samarbeidsmøter mellom sektorene, herunder felles plan for risikohåndtering. Fra SSHF bør det også tas aktiv stilling til om prehospitale tjenester bør inngå i samarbeidet.
- Felles oversikt over kontaktpunkter i politi, SSHF og kommunene på Agder.
- Økt kompetanse i helsetjenesten:
 - vurdering og håndtering av voldsrisiko
 - unntaksbestemmelsen i helsepersonelloven § 23 om taushetsplikt, punkt 4
 - samfunnsvern versus individets vern for personer på dom
- Økt kunnskap i politiet om muligheten for innleggelsesbegjæringer i psykisk helsevern, jf. psykisk helsevernloven § 3-6, 1. ledd. UKOMs rapport viser at dette er et «glemt verktøy»¹³⁵ Ved å begjære tvungen legeundersøkelse, får politiet også partsrettigheter og legens taushetsplikt overfor politiet oppheves. Legevakten kan eksempelvis da informere politiet om sine vurderinger, og politiet har samtidig rett til å uttale seg.
- For personer på dom:
 - Sikre at kritisk informasjon om pasientens voldshistorie, premisser for dommen og løpende risikovurdering deles med sentrale aktører
 - Sikre at det utvikles egnede kriseplaner som er tilpasset samfunnsvern og ikke kun er brukerorientert

Disse beskrevne risikoreduserende tiltakene vil kunne øke muligheten for å lykkes med partenes samfunnsansvar gjennom økt forståelse av hverandres roller og ansvar samt felles koordinering og innsats. Et tverretatlig samarbeid må foregå innenfor eksisterende faglige, etiske og juridiske rammer. Statsforvalteren er kjent med at Agder politidistrikt og Helsefelleskapet i Agder har satt dette temaet på agendaen i 2022 og 2023, og at det blant annet arbeides med samarbeidsavtaler på systemnivå mellom politi, sykehus og kommune.

Litteraturliste – Tilsiktede hendelser

DSB, [Veileder til kommunal beredskapsplikt](#) (september 2021)

PST, [Nasjonale trusselvurderinger](#)

*Det vil være av stor betydning at dette inkluderer forankring i politiets forebyggende enhet, sammen med operativ og etterforskningsenheter.

¹³⁵ Ukom, [Samhandling mellom politiet og helsevesenet ved innleggelse](#)

- DSB, [Analyse av krisescenarioer](#)
- DSB, [Veileder til helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse i kommunen](#) (2022)
- DSB, [Veileder sikkerhet ved store arrangementer](#) (juli 2017)
- DSB, [Veileder om sikkerheten rundt storulykkevirksomheter](#) (mai 2019)
- DSB, [Nasjonal veileder for liaison funksjonen](#) (mai 2017)
- DSB, [Veileder i planlegging og gjennomføring av øvelser](#) (oktober 2016)
- DSB, [Metodehefte: Evaluering av øvelser](#) (mai 2018)

